

Désanne van Brederode

Gehouden op 13 november 2011

Schriftlezingen: Genesis 32: 7-8, 21-33 en Genesis 33: 1-4 en Lucas 4: 1-13

PREEK

Komt een man bij de dokter. Zegt die man: ‘Dokter, ik heb sinds vanmorgen een zeer pijnlijk heupgewricht. Bij iedere kleine draai of lichte buiging, schiet er een venijnige steek vanuit mijn onderrug naar mijn voeten, naar mijn kruin. Is er een bundel zenuwen beklemd geraakt? Heb zo’n vermoeden dat het blijvend is.’

Zit een man bij de dokter en de dokter vraagt hem op te staan, een stukje te lopen, zijn hemd los te knopen, te gaan liggen op de onderzoekstafel... ‘Uw schoenen kunt u aanlaten, als bukken niet goed lukt.’ Vraagt de dokter, terwijl hij drukt en knijpt en de reacties peilt: ‘Hoe is het zo gekomen?’

Antwoordt de man dat hij voor het eerst sinds jaren alleen is. Heeft zijn vrouw en kinderen op de luchthaven uitgezwaaid, belachelijk vroege vlucht – is toen naar de parkeerplaats gelopen, nog erg moe na maar een paar uur slaap, wilde in de auto een dutje doen, voordat hij terug naar huis zou rijden. Zodat hij straks niet, midden op de snelweg, achter het stuur zou indommelen. Een ongeluk is gauw gemaakt.

‘Dus ik liep daar, op dat doodstille terrein, en uit de schemer doemde hij op. Die ander. Die met mij begon te vechten, zomaar. Zonder iets te zeggen. God, het ontroert me nog.’

Zegt de dokter: ‘U gebruikt het woord verkeerd. U bedoelt dat het u opnieuw beangstigt. U hebt geprobeerd uzelf aan de houdgreep van de ander te ontworstelen, en met succes, want u zit hier toch maar mooi. Maar dat u in shock bent, dat is heel normaal. Heeft de dader iets gestolen? Heeft u zijn signalement meteen doorgegeven? Hoe bent u thuis gekomen? Voelt u zich ook binnenshuis onveilig, onbeschermd?’

Zegt de man: ‘Ach, laat ook maar. Ik kan het niet uitleggen, vrees ik. Ik ben niet bang en ik ben niet boos. Al had die ander me doodgebeten: het was toevallig wel een engel. Stel u voor. Een engel!

Uit de hoogste hemel afgedaald, om mij – om mij hardhandig wakker te schudden. Want eindelijk, eindelijk weet ik weer wie ik ben. Wat ik heb misdaan. Wat mijn taak is, nee, wat ik heb goed te maken.

Dokter, ik was op de vlucht voor mezelf. Al die rijkdom, die bezittingen, dat enorme imperium waaraan ik de leiding gaf, waarvan ik heer en meester was... rechtmatig, zeker. Alles eerlijk bij elkaar verdiend, met keihard werken, handen uit de mouwen, tachtig uur per week, ontberingen doorstaan, dat ook... En toch.

Toch die sluwe streek in mijn jonge jaren begaan: ik heb mijn broer verraden. Onze lieve moeder had er niet echt problemen mee, nee, ze hielp me zelfs, omdat ze vond dat ik nu eenmaal veel geschikter was voor het beheren van de erfenis dan die lompe kinkel van een oudste jongen... Waarom vertel ik u dit? Omdat ik het met iemand wil delen. Mijn dankbaarheid, mijn vreugde. Ik heb mezelf weer terug. Dankzij die bikkelharde engel. Die mij in deze vroege ochtend met geweten heeft geschopt, geslagen, toen ik op mijn onbeschermdst was, op mijn zwakst, na jaren van slaapwandelen, dromen.

De preek van de leek

Kijk: blijvend ontwricht, een manke, wankele man - nou en? Zo kan ik ook mijn broer weer onder ogen komen. Dit ben ik. Een gezegend, succesvol man. Maar ook die kreupele dubbeltanger, die ijdele, machtsgeile gluiperd, die desnoods over lijken gaat, maar in elk geval zijn oude blinde vader voorloog, alleen om... Ja, om wat? Weet u, dokter, laat verder onderzoek en behandeling maar zitten. Een doosje pijnstillers is genoeg. Echt, ik kan hier prima mee leven. Wil hiermee leven, en blijven leven. Graag. Van harte. Ik zou haast willen terugrijden naar de plek van de strijd, om er een monumentje op te richten. Voor deze teruggevonden waarheid over mij. Zachte heelmeesters maken stinkende wonden, dat weet u. Maar ik ben hardhandig genezen. Van mijn mooie, vrome leugens. Van een zelfbeeld dat niet deugde. Van de instemming en bewondering van mijn gezinsleden, vrienden, collega's, werknemers, en al die anonieme anderen die mij op afstand volgden. Terug bij de waarheid. Terug bij God.'

Wil een man de praktijk van de dokter verlaten, pakt de dokter snel de telefoon. Belt met spoedeisende hulp: 'Mijnheer ziet wezens die er niet zijn, hoort stemmen in zijn hoofd, spreekt over zijn belager alsof het om een geliefde gaat, klinkt pathologisch masochistisch, kent geen risico's, veracht de dood, is mogelijk gevaarlijk voor zichzelf.'

Je kunt ook zeggen: een prachtig geval van wankelmoed. Dat is misschien de religieuze diagnose.

Jakob heeft een akelige waarheid over zichzelf nooit werkelijk willen erkennen. Hij heeft er voor moeten boeten en zijn straf keurig gedragen en omgebogen tot iets goeds - maar toch heeft hij het gevecht met zichzelf, met zijn duistere kant, zijn schaduwzijde, altijd ontlopen, misschien juist door zo streng en toegewijd zijn plichten te vervullen.

Alleen een stevige ontwrichting kan verhinderen dat hij nog langer aan deze schaduwkant voorbij holt. Hij moet voortaan strompelen. Maar beleeft die kleinering als iets groots.

Nu pas kan hij van zichzelf houden, lijkt het. Nu pas kan hij zijn leven, zij verleden aanvaarden. Nu pas durft hij die broer die hij verraden heeft onder ogen te komen. 'Kijk, ik ben nu getekend door pijn. Ik ben nu eindelijk uiterlijk precies zo verminkt als ik innerlijk al jaren ben.'

Weg perfectie, vitaliteit, jeugdige overmoed. Jakob moet passen op de plaatsmaken, stil staan, stil worden. Aanvaarden dat hij een mens is als iedereen - iemand dus, waar een flinke barst doorheenloopt. En dat is de paradox: door zich na het gevecht te verzoenen met die barst, wordt hij een 'heel' mens. Voelt hij zich bevrijd, geheeld, intens dankbaar want begenadigd.

*

Op een dag kwam er een erge hongersnood over een deel van Afrika. Een Europese zanger riep zijn collega's bijeen en samen zongen ze een nieuw kerstlied, over deze rampspoed elders in de wereld. Het was op het eerste gehoor een sfeervolle, romantische meezinger, met zelfs feestelijk kerkklokkengebeier erin. Maar wie beter luisterde, hoorde pijnlijk cynische opmerkingen in de tekst, zoals: 'Well tonight thank God it's them, instead of me.' Een simpele zin die een mens uit de slaap kan houden, ook vele Afrikaanse hongersnoden en burgeroorlogen later.

De kerstplaat had succes. Leverde veel geld op, er konden vliegtuigen, schepen en vrachtwagens vol rijstzakken naar Ethiopië.

Ook Amerikaanse artiesten wilden meedoen met dit goede initiatief, natuurlijk met een eigen lied, getiteld: We are the World. En in dit lied klonk eveneens een regel waar iets vreemds mee

De preek van de leek

was, iets wat bleef schuren. Ik citeer: ‘...As God has shown us, by turning stones to bread.’
Als puber zong ik beide hits uit volle borst mee, meestal zonder lang bij de woorden stil te staan.
Pas op het tweede gehoor vroeg ik me iets af.

Wanneer had God stenen ooit in brood veranderd? Het verhaal stond niet in het Oude Testament, dat wist ik heel zeker. Manna, zoet brood uit de hemel, dat kreeg het Joodse volk in de woestijn te eten. En hun leider Mozes kreeg op de top van de berg twee stenen tafelen van Jaweh, met daarop de tien geboden. Maar stenen werden geen brood.

Vervolgens dacht ik aan het Nieuwe Testament. Aan de wonderen van Jezus – die op de bruiloft te Kana van water wijn maakt, en na zijn Bergrede de menigte spijzigt door vijf broden en twee vissen te vermenigvuldigen. En wel zo, dat als de duizenden ervan gegeten hebben, er nog twaalf manden met brokken overblijven. (Tegenwoordig zou iemand meteen ferm worden aangesproken op deze grandioze verspilling...)

De lijst van wonderen en wonderbaarlijke genezingen door Jezus Christus is lang. Toch heeft hij nooit van stenen brood gemaakt. Dat de zin in de liedtekst vreemd genoeg als heel normaal en zelfs ‘waar’ overkwam, heeft ermee te maken dat de mogelijkheid om dit wonder te verrichten, wel aan Jezus wordt aangeboden.

Veertig dagen na zijn doop, waarbij Gods geest over hem, of in hem komt.

Na veertig dagen eenzaamheid en vasten in de woestijn.

Anders dan zijn voorvader Jakob, die zeer lichamenlijk met iemand worstelt op het moment dat hij helemaal alleen ergens buiten is, worstelt Jezus verbaal, of liever nog: geestelijk, met de Satan, de Duivel – we hebben dat zojuist gehoord.

Jezus is als bovenmatig begenadigde verwekt en geboren. In een stal, maar toch: Gods eigen zoon.

En dan, jaren later, wordt de volwassen Jezus gedoopt en iedereen die daarbij aanwezig is, Johannes de Doper voorop, ziet vol ontzag dat hier in werkelijkheid een grote meester, een groot mensenleider gezalfd wordt – door de Heilige Geest zelf.

Dit is de lang verhoopte redder, de bevrijder, die iedereen op de wereld liefheeft en wil helpen en die zelfs zijn vijanden vergeeft en het beste gunt.

Het voorbeeld om na te volgen: zelfs tweeduizend jaar later zijn er mensen die dat geloven.

Na zijn doop gaat Jezus niet meteen aan de slag. Hij zoekt de afzondering. Ontberingen.

Veertig dagen en nachten in de woestijn, in kokende hitte en ijzige koude, omringd door wilde dieren en misschien ook engelen.

En de duivel weet door te dringen tot die onherbergzame plek, en treft een verzwakte jongeman. Iemand met wie weet hoeveel behoefte aan gezelschap, aan een vriendelijk woord of een beetje wijze raad.

Ik kan er niets aan doen, maar ik geloof dat de mogelijkheden die de duivel Jezus voorspiegelt, ook werkelijk tot de mogelijkheden behoorden.

De latere wonderen van Jezus logen er niet om, dus waarom zou hij dan niet ook van stenen brood hebben kunnen maken, en als een machtige vorst over de hele wereld hebben kunnen regeren, en hebben kunnen springen van de hoogste toppen, om ongeschonden, zonder één enkel schrammetje uit dit soort levensgevaarlijke stunts te komen?

En dan: hoeveel mooier en rechtvaardiger en vredelievender zou deze wereld nu niet zijn geweest, als Jezus destijds op alle verlokkingen ‘Ja’ had gezegd, volmondig? Iedereen zou zijn macht aanvaard hebben, niemand zou meer hoeven werken voor zijn dagelijks brood, en wie weet zou een koning die zelf de ergste val kon overleven, er ook wel voor zorgen dat zijn

De preek van de leek

onderdanen, wereldwijd, zouden overleven – aan welke ziektes, ongelukken en rampen ze ook zouden worden blootgesteld?

Hoe vaker je dit Bijbelverhaal leest, hoe absurder het wordt. Iemand die nota bene predikte dat je de aan jou geschonken talenten niet moet begraven, ziet zelf welbewust af van vermogens waarmee hij toch een nog veel sterkere, succesvollere leider had kunnen worden... Waarom? Omdat hij gelooft. Omdat Jezus er tot in iedere vezel, tot in iedere bloedcel van doordrongen scheen dat hij nooit was geweest wie hij was, zonder een God die hij heel vertrouwelijk zijn vader, nee 'Onze Vader' durfde te noemen. De ultieme macht was niet aan hem. De ultieme macht was aan die vader die hij zo vaak en veel bedankte, zijn korte leven lang. Omwille van dat geloof aan, en zijn liefde voor die machtige Vader God, ziet Jezus ervan af een sterke leider te worden.

Tegelijk denk ik dat dit maar de helft van het verhaal is.

De andere helft heeft te maken met liefde voor mensen. Met niets meer en niets minder dan dat. Onversneden mensenliefde. Geloof in welke naaste dan ook, én in diens vrijheid om een vraag te stellen – of dit niet te doen.

De mededeling dat er na de wonderbare spijziging twaalf manden overbleven, moet waarschijnlijk bewijzen dat de menigte echt goed verzadigd huiswaarts kon keren en dus niet alleen een symbolische versnapering heeft gekregen, die in dat geval dan ook niet zozeer bedoeld zou zijn om de honger te stillen, maar om middels zo'n toverkunstje eerbied en nederige afhankelijkheid af te dwingen.

Voor alle andere wonderen en genezingen van Jezus geldt: ze zijn altijd het antwoord op een concrete vraag, op een aanwijsbare noodtoestand.

Jezus verandert niet zomaar liters water in wijn – hij maakt alleen van water wijn op die ene, specifieke bruiloft die hij met zijn moeder bezoekt en waar men klaagt dat de vaten leeg zijn. Nogmaals: pas nadat iemand een tekort heeft vastgesteld en zich hiermee tot Jezus wendt, wendt Jezus zijn gaven aan. Hij tovert niet zomaar in het wilde weg, om het toveren zelf. Om de vervoering en extase die hij daarmee kan veroorzaken. Hij straalt geen kruikjes water thuis al in, die hij dan later duur verkoopt. Hij en zijn leerlingen handelen niet in amuletten, in boekjes, en gebedsjaaltjes of -vaantjes en Jezus vraagt van zijn volgelingen niet een bepaalde haar- en/of klederdracht, een bepaald dieet, het volgen van strikte regels aangaande bijvoorbeeld hygiëne, lichaamsbeweging en seksualiteit.

De zorg om wat de mond uitgaat, vindt Jezus belangrijker dan de zorg om wat erin gaat. Aan geen enkel uiterlijk merkteken valt af te leiden of iemand een volgeling van hem is, en tastbare aandenkens deelt hij ook niet gratis uit, bijvoorbeeld als bewijs van zijn mateloze gulheid. Een tempel of een monument voor zichzelf laat hij niet bouwen, hij geeft geen aanwijzingen voor een eredienst, en wie hem na zijn dood wil gedenken heeft aan het brood en de wijn die op dat moment voorhanden zijn genoeg.

Anders gezegd: als er iemand NIET beschouwd kan worden als de oprichter of stichter van Het Christendom, dan is het Jezus Christus wel. Niet zijn leer, maar hij zelf kan na zijn dood present zijn – daar waar twee of drie mensen in zijn naam, in zijn geest bijeen zijn.

Niet omdat ze dat moeten vanuit de traditie, omdat familie dat eist, of omdat ze bang zijn dat er anders nu of na de dood een verschrikkelijke straf wacht, maar omdat ze in vrijheid hebben besloten bij die Levende te horen en van hem te willen leren hoe moeilijk en pijnlijk en mooi en zwaar en vervullend de offervaardige liefde kan zijn. En soms, als bij toeval, ontdekken zulke mensen dan plotseling: de wonderen zijn de wereld nog niet uit. Hij is hier echt. Mijn God.

De preek van de leek

Nu wil ik graag nog eens terug naar de wonderen van Jezus, die we kennen uit de verhalen.

Verricht Jezus die wonderen wel zelf, uiteraard met een beroep op zijn Vader?

Of zijn er, ook hier, twee of meer nodig om iets te laten gebeuren, om tot een omwenteling te komen, een verandering, een ingrijpende transformatie?

Ik denk aan de vrouw die enkel maar Jezus' kleed aanraakte en genas. Aan Jezus' opmerking: 'Uw geloof heeft u gered.' Bijvoorbeeld.

Misschien deed Jezus in actieve zin niet altijd erg veel om een wonder te bewerkstelligen, maar schiep hij vooral de voorwaarden voor degenen met pijn, zorgen, honger, verdriet of rouw – om zelf uit die situatie op te staan, radicaal. Maar altijd in zijn of haar eigen tempo, op zijn of haar eigen manier. De ene persoon had een aanraking nodig, de ander had aan een half woord genoeg – de dove moest eerst uit de menigte worden afgezonderd en een behandeling met leem en speeksel ondergaan, misschien omdat hij het anders niet zou geloven.

Het is ongelooflijk jammer dat steeds meer theologen de wonderen van Jezus naar het rijk der fabelen verwijzen, of gelijkschakelen aan de exorcismepraktijken die gewoon waren in die dagen, of vooral wijzen op de overredingskracht van dergelijke literaire symbolen. Want voordat je ze als onware verzinsels wegwerpt, kan het interessant zijn om te zien hoe de wonderen tot stand komen. Zelfs als ze inderdaad verzonnen zouden zijn: het blijft opmerkelijk dat Jezus in deze praktijken zoveel, nee, bijna alles laat afhangen van de vraag, de wens tot bevrijding van de nood, en het oprechte geloof van de individuele ander.

En dat moet vermoedelijk moeilijker dan wat ook zijn geweest. Tenminste, voor iemand die, als hij had gewild, van stenen brood had kunnen maken.

Ter wille van de vrijheid van iedere nieuwe persoon op zijn pad, ziet Jezus er in de woestijn van af een sterke leider te worden, die het wel eventjes zal oplossen voor de massa's.

Ja, dat hebben kerken ervan gemaakt. De woorden als heilsleer en geloofsovertuiging alleen al: rijmen op liefde doen ze niet. Maar ook de woorden liefde en naastenliefde zijn niet veilig, voor niemand, niet binnen en niet buiten de kerk. Want te vaak denken we dat liefde is: de ander zijn zorgen afnemen, ongevraagd. Hem geld geven, of anders gul uitdelen van dat wat we zelf interessant, belangrijk, waardevol, mooi, en lekker vinden, om vervolgens verdrietig, kwaad of zelfs cynisch te worden als hij niet dankbaar genoeg met onze gaven omspringt.

We denken dat het liefde is als we de ander vertellen over ervaringen met onze eigen ellende, of hem doorverwijzen naar nuttige instanties of therapieën, of hem attenderen op de mogelijkheid van lotgenotencontact – en anders knuffelen we hem heerlijk dood zoals we zelf geknuffeld zouden willen worden. En dan kunnen we rustig slapen, want we hebben iets goeds gedaan. Iets medemenselijks.

Idealiter met een zalvende glimlach om de lippen en goedkope tranen in onze ogen.

En misschien prevelen we ook nog hovaardig: God houdt van je, Jesus loves you.

En dit nu, is precies het moment waarop we uit de waarheid vallen. Opnieuw en opnieuw.

Maar we zijn nog niet verloren. Want terwijl iedereen ons zegt hoe geweldig we zijn, en hoe sociaal, en ondanks alle drukte toch zo hartelijk en genereus jegens vriend en vreemdeling, 'Ach, wat geeft het nou dat je ook een paar foutjes hebt, en dat je motieven niet altijd even zuiver zijn, dat is toch menselijk...', terwijl we steeds meer gaan geloven in ons eigen gelijk en onze toch wel heel voorbeeldige en vooral bewuste manier van leven, in onze correcte, hoogstaande overtuigingen en idealen - staat er goddank een engel of een duivel klaar om ons uit de droom te vechten, van het voetstuk af.

De preek van de leek

We hoeven alleen maar de stilte op te zoeken. De afzondering. Geen meningen van anderen meer. Geen zelfhulplectuur, geen wijze raad van ervaringsdeskundigen, geen ruggespraak met geliefden.

Een tijdelijk vasten van alle kennis, alle psychologische verklaringen en alle biologische en neurologische goedpraterij. Om ons te kunnen laten afschrikken door die monsterlijke schaduw-dubbelganger met zoveel rottigs op zijn kerfstok, en door die lichte, beeldschone duivel die ons voorspiegelt over hoeveel macht, hoeveel kracht, hoeveel onvermoede gaven we kunnen beschikken, mits...

Dat is geloven volgens mij: de bereidheid om je gewonnen te geven aan de waarheid over jezelf. Zoals Jakob, zoals Jezus. Om een waarachtig mens onder mensen te blijven, of liever nog: om steeds meer een mens onder mensen te worden, een broer, een zus, niet per se door bloedbanden en traditie, maar gewoon: als vriend, als daar in vrijheid om gevraagd wordt door een ander. Niet minder en niet meer. Een mens zijn, deze ene, met dit hart en deze handen. Met dit smoezelige verleden, en deze overmoedige, hoogmoedige toekomstillussies. Met deze gaven, deze tekortkomingen, deze verlangens en deze barsten. Iemand die het niet allemaal alleen kan. Die net zo goed een ander nodig heeft. Zich soms wanhopig eenzaam en verlaten voelt, hoe perfect zijn leven van de buitenkant ook lijkt.

Je toevertrouwen aan diegene die je bent bedoeld te zijn - dat lukt niet iedereen meteen. Gelukkig niet. De worsteling mag doorgaan, zelfs als je het boek al uit hebt. Op leven en op dood.

Totdat je moe gevochten en gebroken, opeens ontdekt dat het een dans is, een omhelzing, een geschenk. Een zegen, zelfs een heiliging. Eindelijk één en samen. Onafscheidelijk.

Pas dan is het volbracht.

SLOTGEDICHT

Ik ben niet ik,
Ik ben degene
die aan mijn zijde gaat
zonder dat ik hem zie,
die ik soms bezoek
en soms vergeet.
Die zwijgt wanneer ik spreek,
die zachtmoedig vergeeft wanneer ik haat,
die wandelt waar ik niet ben,
die overeind blijft als ik sterf.

Juan Ramón Jiménez

